סיפורו של מיליונר

האמר
אוטוביוגרפיה
מאת ארמאנד האמר
בהשתתפות ניל לינדון
מאנגלית: דוד פרידלנדר
הוצאת מטר

שאלה: מיהו האיש, בנו של יהודי יליד אודיסה שהפך לרוקח באיסט סייד התחתון של ניו־יורק, אשר נקרא על שמו של גיבור הגברת עם הקרמליות לאלכסנדר דיומא, שלמד רפואה והיה לרופא, שנפגש עם לנין וקיבל ממנו זיכיון להקים ברוסיה הסובייטית מיפעל אסבסט, תעשייה שלא היה לו בה שום מושג? מי היה הקפיטאליסט האמריקאי ששמע מפיו של לנין כי הקומוניזם לא הצליח, וכי למהפכה דרוש הון וסיוע טכני אמריקאי; ש„קומיסר המילחמה" טרוצקי העמיד לרשותו שומרים חמושים, ואשר 57 שנים מאוחר יותר אירגן משלוחי ציוד רפואי ורופאים אמריקאים מומחים להשתלת מח־עצמות (ביניהם גם רופא־מדעי ישראלי אחד!) לקורבנות האסון הגרעיני בצ'רנוביל; בעליו של אחד מאוספי האמנות הידועים ביותר בעולם, המתווך בין מיכאיל גורבאצ'וב ורונאלד רגן בנושא שיפור היחסים בין מיזרח למערב ותוך כדי כך זוכה לכך ששילטונות ברית־המועצות מתירים לו להוציא מרוסיה את דויד גולדפרב, גניטיקאי בעל שם בינלאומי ונשוא תואר „גיבור ברית־המועצות", כדי שיצטרף אל בנו אלכס, מיקרוביולוג שהורשה לצאת לניו־יורק שנים אחדות קודם לכן, וזאת — בלא כל ביקורת מיסמכים ומיטען בנמל־התעופה של מוסקווה ובלא אשרות־כניסה לארצות־הברית למדען החולה ולאשתו (האשרות חיכו להם בנמל־התעופה של־שם קנדי בניו־יורק). ממטוסו „חיל אוויר מיספר אחד" שולח לו אחד החותם בשם „רון" מיברק ובו הוא אומר: „איני יודע איך עשית זאת. אבל תודה גדולה מאזרחי מדינתך על שהוצאת את בני הזוג גולדפרב מברית־המועצות. היה זה מעשה הומאניטרי למופת, ואנו גאים לקבל את פניהם בארצות־הברית, מאוחדים עם בני מישפחתם."

ובכן, רון אינו אלא רונאלד, ורונאלד ידוע יותר כרגן, נשיאה היוצא של ארצות־הברית. ואילו מכותבו של אותו מיברק, הרופא בן הרוקח, האמריקאי שאביו נולד ברוסיה, מודעם וכמעט ידידם של קברניטי המהפיכה הרוסית ושל מיכאיל גורבאצ'וב כאחד, הקפיטאליסט האמריקאי הראשון שקיבל זיכיון להקמת מיפעל ברוסיה המועצתית, איל־הממון שהוא אחד מאספני־האמנות הגדולים בעולם, אינו אלא הד"ר ארמאנד האמר, בעל חברת־הנפט האמריקאית המצליחה — אוקסידנטל פטרוליאום. הקונצרן התעשייתי ה־12 בגודלו באצות־הברית, העומדת להתחיל בקידוחי־נפט גם בישראל.

מגע מידאס

כן, שכחנו להזכיר כי מישהו עשה חישוב ש־10,000 דולר שהושקעו באוקסידנטל בתקופה שבה התחיל האמר להשקיע בה, כלומר, ב־1956, „שווים" כיום משהו כסביבות 4.5 מיליון דולר. „לא רע בשביל חברה קיקיונית," מציין בענווה הד"ר האמר, שהוא כמובן גם אחד האנשים העשירים ביותר בעולם, אם כי לא העשיר שבכולם.

מדוע? פשוט, כנראה, מפני שלא רצה להיות. אתה קורא את האוטוביוגרפיה שלו, אותה כתב בעזרתו של עורך מיקצועי, ומאמין שאילו רק רצה בכך, אין לך דבר תחת השמש שד"ר ארמאנד האמר זה לא היה מסוגל להשיגו. ואף בלי מאמצים גדולים. בחיים צריך גם הרבה מזל. הפייס לברו אינו מספיק.

היוונים קראו לזה „מגע מידאס", אותו מלך יווני אגדי שמגע ידו הפך הכל לזהב.

אבל האמר אינו מאמין במידאס, כי אם בעבודה, עבודה ושוב עבודה — עבודה ואינטואיציה. „תמיד האמנתי," הוא כותב, „ששיא הביטוי האנושי טמון במאמציו היצירתיים" של האדם. ואם כבר דרוש לו, ברגע פיוטי, אילן יוחסין להיתלות בו, הוא מעריף שיהיה יהודי. ואז הוא מספר את האגדה המישפחתית שסיפר לו סבו, יעקב האמר, אשר על פיה אבות־אבותיו הם מצאצאי יהודה המכבי.

איך זה? ובכן, פשוט מאוד. הרי יהודה המכבי היה יהודי גם בכינויו (או שמו) יהודה המקבי, וממה נגזר מקבי זה אם לא ממקבת, סוג של פטיש, ומהו האמר אם לא פטיש — בגרמנית וגם ביידיש. וכל שנותר לברר עתה הוא רק אם השר זבולון האמר מתייחס גם הוא לצאצאי המכבים/מקבים.

„ככל הידוע לי," כותב ארמאנד, „לקחו הורי את השם האמר עימם כאשר היגרו לרוסיה (מהי־כן? מארץ־ישראל??), אם כי רק אלוהים יודע מי הם ומתי הגיעו לארצם החדשה."

סבו, אותו יעקב, מכל מקום, כבר היה בנו של בונה אניות אמיד בעיר חרסון באוקריינה, על הגדה הצפונית של הנהר דנייפר. אבל רוב ההון שירש יעקב כבר נשחק בהיותו ילד. „נשחק" אולי אינה המילה המתאימה בהקשר זה. יותר מתאים לומר, במיקרה זה, נמס.

מדוע? כי „קרובים שלו, שניהלו את הירושה שלו כנאמנים, השקיעו את כל הכסף במלת, שנחשב באותם ימים להשקעה בטוחה כמו איגרות־חוב ממשלתיות בימינו. המלח של יעקב נערם על גדות הים הכספי ויום אחד גאה הים ושטף את החוף כתוצאה מסערת טייפון בלתי־צפוייה. כמעט כל רכושו של סבי ירד למצולות."

זכר הממון המישפחתי שנמסג במים, השנים הראשונות, בשלהי שנות ה־90 של המאה שעברה, בדירה זעירה ובה מים קרים בלבד ברחוב צ'רי המפורסם באיסט סייד התחתון, איזור המהגרים היהודים פליטי רוסיה, קרוב לליבו של הגטו היהודי של ניו־יורק בסוף המאה הקודמת וראשית המאה הנוכחית — כל אלה עוררו בארמאנד הצעיר את הרצון להחזיר עטרה ליושנה, ולמישפחתו

— את כספה האבוד. אביו הרוקח כבר החל במלאכה, ברוב חריצות, שקידה ותושיה, אבל הבן עלה על כל הציפיות.

מכונה לעשיית רווחים

הוא נולד ב־1898, השנה שבה יצאה ארצות־הברית למילחמה על ספרד. מעניין כמה אנשים — למעט היסטוריונים מיקצועיים וספרדים — עוד זוכרים כיום שארצות־הברית יצאה לפני כמאה שנה למילחמה על ספרד.

הייתה זו התקופה שבה עשו אנשים בעלי שמות כמו רוקפלר, וונדרבילט ומורגן את עיקר הונם. באמריקה הגיע עידן השפע הקפיטאליסטי לשיאו. ברוסיה עוד ישב הצאר ניקולאי השני על כיסאו לבטח (יחסית). המלכה ויקטוריה עוד שלטה באימפריה בריטית חובקת זרועות עולם, ואחד בשם ולאדימיר איליץ' לנין עוד היה בגלות בסיביר, מרצה את הדין על פעילותו התחרנית שתניב פירות של ממש רק כעבור 20 שנה ומילחמת־עולם אחת.

„מעולם לא התפללתי לעוצמה, פירסום או עושר, אם כי אלה נפלו בחלקי בשפע" — כותב האיש, שהוא כיום בן 90, בהקדמתו, ואנו מאמינים לכל מילה היוצאת מתחת עטו. והוא מוסיף: „אני מקווה שמעולם לא הייתי רודף בצע. אילו היתה שאיפתי העיקרית להיות עשיר הייתי יכול להיות מנות עם המולטי־מיליארדרים של עולמנו. אינני כזה. במשך כל חיי חילקתי חלק גדול מרכושי, יותר ממה שאני מסוגל לספור. למרבית המזל היה לי תמיד הכישרון לעשות כסף, די והותר כדי להתחלק בו עם אחרים."

אנחנו קוראים, נאנחים אל תוך זיכרון האובדראפט או משיכת־היתר שלנו, ושוב מאמינים. אין לנו ברירה.

כי אם דוגמ'ק ביקש להביא לעולם „קומוניזם בעל פרצוף אנושי", ארמאנד האמר מגלם את הקפיטאליסט בעל הדיוקן האנושי. ואל יהיה הדבר קל בעיניכם ואל תפטרו את הפילאנטרופ הי־שיש בציניות בנושה: הוא יכול להרשות לעצמו להיות נדיב.

ארבה, כמה מיליונרים נדיבים יצא לכם להכיר בזמן האחרון — נאמר בעשר השנים האחרונות?!

לכן, בלי זילזול בנקשה.

האוטוביוגראפיה שאני מדווח עליה הפעם אינה בתחום של מה שהייתי מתאר כחומר הקריאה הרגיל שלי. ואם קראתי אותה בעניין כסיפור מתח, מכלי להניח אותה לרגע מידי הרי זה משתי סיבות. הראשונה, שהיא באמת נקראת כסיפור מתח לכל דבר, מתח ש„מן החיים", לא מן הבידיון. והשניה, משום שהיא עשויה לאפשר לנו להציץ אל תוך עולמו של איש־מעשה, איש־מעשה בגדול, self-made man בעל חזון ועקרונות, מכונה אנושית משוכללת ביותר לעשיית רווחים ולחוקתם הצודקת על־פי מושגיה שלה. האנטי־תיזה של טיפוס האמן, אבל גם האנטי־תיזה של הוויטורגני. ועל הכל: האיש החי בהווה למען העתיד. גם בגיל 90 הוא עדיין מתווה לעצמו תוכניות, מעורב עם הבריות, סקרני, מתעניין ורגיש למצוקה ולסבל.

האין זה טיבעי שאיש כזה לא יקדיש „תשומת־לב רבה מדי" לעברו? — „שהאני מאמין" שלו יסתכם במישפט: „אין לי פנאי לאחמול: שינוח על מישכבו בשלום." שהרי „לחטט בעבר ולנער (מעליו) את האבק זו תעסוקה למתבטלים או לגימלאים מזדקנים."

אבל הד"ר האמר שלנו — נין ונכד למקבים — אינו לא זה ולא זה.

מדוע איפוא **אוטוביוגראפיה?!** ובכן, בראש וראשונה, כדי להסביר לאחרים — ואולי גם לעצמו — את „המשמעות הכללית" של חייו, שאותם הוא מתאר כחיי שליחות של מאמין לא־דתי שגזר על עצמו לעמול בלא ליאות כדי לעזור לעצמו ו„לבני אדם ראויים אחרים."

מספר מלידה

עמל זה, שלא חסרה בו השראה שאינה כה שונה מזו הנדרשת מכל יוצר־אמן, הביא אותו לכל רחבי כדור־הארץ; גרם לו שיתוודע אל רבים מגדולי זמנו — מדינאים ואנשי־מדע, מהפכנים, רוזנים, אמנים וסוחרי־אמנות — אנשים שעשו היסטוריה וכאלה שניסו להרוס אותה.

על כל אלה הוא מדווח בפרטים, בדייקנות; מספר־מלידה שרומה שהיה מסוגל להתפרנס גם מכתיבה, אם לשפוט על־פי סיפורו זה. בכל מהלך הסיפור אינו שוכח את חובתו לרתק, לעניין, לשעשע את הקורא. זה מה שמביא לכאן, למשל, את הבריחה הרוסית על אלמנה שפירסמה מודעה במרור „הלבבות הבודדים" בעיתון, בחיפוש אחרי חבר לחיים, כשהיא מוסיפה כי עליו לדעת לנהוג במכונית. אחת התשובות שקיבלה ממחזר נלהב היתה: „מעוניין מאוד במודעה שלך, מצרף את תמונתי. אנא שילחי לי את תמונת המכונית."

כשהוא כותב על אירועים לא־סימפאטיים, כגון אותו ניתוח כליות מסוכן שעבר ב־1970, אינו שוכח את המסר המרכזי שלו. הוא אינו מביא את כל הפרטים הבלתי־נעימים, הוא כותב, „כדי להציג את צלקותי לראווה". הנקודה שברצונו להדגיש היא, „שיש לעמוד בפני בריאות לקויה וכאבים, ולהילחם בהם כמו בריכדוך וביאוש. אם תיתן להם להשתלט עליך, הם יכניעו אותך."

והוא, בן המקבים, לא יניח להם. „כל אחד יכול לצפות לכאבים מסויימים בחייו. אין בכך שום דבר מיוחד, או מעניין ומועיל. זכיתי למנה שלי, ואני יודע על מה אני מדבר."

בתוך ה„מנה" הזאת כלולים גם גירושים מאשה בעלת חולשה יתירה לטיפה המרה, אשר „שאבה את הנאה חולנית מהשמעת דיבורי לעג על מקרותיה המישפחתיים ועל מישפחתי." כשהיתה שתוייה מאוד, הוא מגלה, לא בחלה אפילו בכינוי „יהודי מוזהם" שאותו כיוונה לעברו.

מישפט־הגירושין של ההאמרים עשה, כצפוי, כותרות. היתה סכנה ממשית ש„הרכוש שבצברתו עלמלי במשך יותר מ־30 שנה" יתמסמס כאותו מלח רוסי של סבא יעקב. שכן אנג'לה — הרעיה הנאמנה שהפכה לאויבת עד חורמה — תבעה פיצויים בסך של לא פחות מ־10 מיליון דולר (בשווי של פעם), בתוספת דמי־מזונות ותשלומים חודשיים של עוד כ־20,000 דולר־לחודש ל„הוצאות שוטפות". אבל להאמר שוב שיחק המזל בדמותו של עורך־דין יהודי ממולח שהעלה את הרעיון, שבמקום להתמקח עם פרקליטיה של אשתו על סכומי הפיצויים **שהוא חייב לה**, יתבע הוא **ממנה** גט ופיצויים על האכזריות שגילתה **היא כלפיו** באלכוהוליזם שלה.

התחבולה עלתה יפה. אנג'לה נרתעה והתפשרה על „סכום סביר" וארמאנד, מצידו, ביטל את תביעת האכזריות. נסתיים „פרק אנג'לה" בחיים, והחל פרק הגברת פרנסס טולמן, אשתו עד עצם היום הזה.

דאלאס יהודית

אבל היה גם בן מנישואים קודמים, ג'וליאן. והאמר, אך זה התאושש מפרשת הרעיה השתיינית וכבר מצא עצמו בעיצומה של מערכה חדשה. בנו, ג'וליאן, שחי בקליפורניה, הרג את חברו לשעבר, בכיכול כדי להגן על אשתו הצעירה. ג'וליאן נאשם איפוא ברצח.

שוב נקרא אבא־האמר לעזרה, ושוב נמצא עורך־הדין היהודי הממולח השולף את הפיתרון. מימצאים של נתיחה שלאחר המוות מגלים תכולת אלכוהול גבוהה ביותר בדמו של המת. עורך־הדין היהודי גם משכנע את בית־המישפט במישגה פורמלי של התביעה. התוצאה: התיק נסגר ללא מישפט וג'וליאן משוחרר.

תוצאה נוספת, צפויה לא־פחות: שני עורכי־הדין שסייעו בידי ארמאנד להיחלץ מסכנות כה גדולות מתמנים דירקטורים במועצת־המנהלים של חברת אוקסידנטל פטרוליאום שהאמר נוהג לכנותה בלשון חיבה „אוכסי".

ה„אוכסי" שהטילה את ביצי־הזהב. אבל שלא יאמרו על ארמאנד האמר שנהג אי־פעם בכפיות־טובה כלפי מי שבאו לעזרתו.

וכך זה נמשך ומתפתח. מסיפור לסיפור, מעיסקה לעיסקה, מהחלטה להחלטה, מנסיעה לנסיעה ומאדם לאדם. אם ירצו אי־פעם להסריט מין סירת „דאלאס יהודית" — אינני מכיר גיבור ראוי יותר לככב בה מאשר איל־הנפט ארמאנד האמר. ארמאנד ואנג'לה וג'וליה ופרנסס ולנין וטרוצקי והנשיאים רוזבלט וקנדי והשגריר דוברינין וכרושצ'וב ושני עורכי־הדין היהודים הממולחים והפרק על הניסיון הכושל לרכוש את הפר הטוב ביותר בעולם...

אם להסתמך על עדותו של האמר עצמו, תהיה דאלאס זו שלו סידרה בלי ג'. ר., כלומר בלי „האיש הרע". שהרי הוא עצמו, כך נדר עוד בשחר ילדותו, יעשה אך טוב. אבל מפעם לפעם מבצבץ, בכל זאת, הכותבי, השאפתני וחסר המעצורים של באיל־ממון יהודי זה, מבעד למסיכה הפילאנטרופית. כך בשעה שהוא כותב על כישלונו באורתה מכירה פומבית (רכישת הפר) ועל כך שיצא מאולם המכירה כשהוא מקלל את עצמו ונשבע ש„יותר זה לא יקרה לעולם: איש לא יצליח להוציא ממני דבר שהחלטתי לרכוש אותו." והוא מוסיף במידה לא־מבוטלת של גאווה: „איש אמנם לא הצליח."

אותה התרגשות מלווה אותו כשהוא רוכש „בהמה שאף אחת אחרת לא תשווה לה ביופיה" ובעת שהוא קונה לאוספיו את „יצירות־האמנות הגדולות באולמי המכירות הפומביות ברחבי תבל."

כאן כבר מתגלה הוולגאריות של המיליונר בכל תומתה הנאיבית. קורטוב של „ג'. ר. יהודי" יש בו, בכל זאת, בבן הרוקח שעלה לגדולה בעולם העסקים (נפט, בקר, מיכרות, תחנות־שידור, וכו'). התמונה של המיליונר הפילאנטרופ שוחר־התרבות, שהוא **רק** זה, היא בכל זאת קצת יותר מדי יפה מכדי שתהיה אמת לאמיתה. אבל רק שוטה יטען כנגד מיליונרים המגלים וולגאריות. האין זה בדיוק חלק מן העניין, סיכון מיקרוסקופית והאמר הרופא המתבונן בתא־הזרע מתחת לעדשת המיקרוסקופ רואה אותם בעיני רוחו „כשטרות של 5000 דולר" כל אחד.

אותו פרינס אריק מוליד אלף עגלים, לרבות „שישה אלופים בינלאומיים" ו„מרוויח" בשביל בעליו שני מיליון דולר. כשהוא נפטר ב„תאונת־עבודה", מאבד האמר כל עניין בגידול בקר. „הוא היה האלוף שלי וגאוותי", ולא היה לו תחליף."

אפשר היה לצטט ולספר עוד ועוד. כמו על פנייתה של גולדה מאיר להאמר שיסייע בשיכנוע הרוסים לבטל את „מס ההשכלה" שאותו הטילו על יהודים המבקשים להגר מארצם.

בעיקבות פגישה של האמר עם ברז'נייב — בוטל המס. ממש לא יאומן!